

OBSAŽNÁ PRÁZDNOTA

GILLES LIPOVETSKY: Éra prázdnoty. Úvahy o súčasnom individualizmu. Praha, Prostor 1998. Preložila Helena Beguivinová, 269 s.

Kniha francúzskeho filozofa pôsobiaceho v Grenobli vyšla prvýkrát v roku 1983 vo vydavateľstve Gallimard. Napriek tomu jej preklad pomáha vyplniť prázdne miesta v mozaike uvažovania o vývine európskeho i svetového myslenia, kultúry a správania ľudského rodu v priebehu posledných desaťročí.

Autor v knihe tematizuje základné otázky, ktoré kladie spoločenským vedám a filozofii zvlášť súčasná etapa vývinu ľudskej civilizácie. Má na mysli tzv. *západnú civilizáciu*, ku ktorej medzičasom patríme aj my. Vo svojich nasledujúcich knihách rozvíja okruh problémov, ktoré v tejto publikácii načrtol. Mimoriadne zaujímavá je kniha *Súmrak povinností* (1992), v ktorej analyzuje zmeny v chápaní a prežívaní morálnych hodnôt. Jeho posledná kniha *Tretia žena* sa zaoberá premenou v postavení ženy v súčasnej spoločnosti.

Hlavnou témou knihy *Éra prázdnoty* je zmena v správaní spoločnosti i každého človeka, spôsobená úplne novým spôsobom socializácie a individualizácie človeka. Je v diametrálnom rozpore so spôsobom socializácie v 17. a 18. storočí. Tieto zmeny zároveň znamenajú novú etapu v dejinách západného individualizmu. Revolučnú eschatológiu sme v súčasnosti mohli opustiť iba preto, že nastúpila permanentná revolúcia každodenného života a samotného človeka.

Ústredným pojmom, ktorý zachytáva hlavné transformačné tendencie, je *proces personalizácie* čiže utváranie osobnosti človeka. Jadro zmeny v prístupe spočíva v zásadnom rozchode s počiatočnou fázou modernej spoločnosti, založenej na disciplíne, princípoch a ideologickej rigidnosti ako prostriedkoch vedúcich k pokroku.

Proces personalizácie predstavuje nový spôsob, akým sa spoločnosť môže usporiadať a nasmerovať a ako môže riadiť správanie jednotlivcov. V novej koncepcii minimalizuje direktívne obmedzovanie a poskytuje maximálne možnosti súkromnej voľby. Princípy slúžiace na donucovanie sa nahrádzajú mechanizmami pochopenia a empatie.

Ide o proces personalizácie v pravom slova zmysle. Je založený na rešpektovaní obecných ľudských potrieb a individuálnych zvláštností, hodnôt a očakávaní. Podobný sklon k poľudšteniu, psychologizácii podmienok socializácie prejavujú aj inštitúcie. Prispôbujú sa motiváciám, želaniam, akceptujú participáciu. Objavujú sa nové spoločenské ciele, nové postoje a hodnoty ako rešpektovanie odlišnosti, kult osobnej hodnoty, uvoľnenosti, úprimnosti, psychologizmus a slobodné vyjadrovanie. Autonomía jednotlivca predstihla najsmelšie ideály, ktoré vytýčil moderný autoritársky vek.

Autor analyzuje tieto procesy na konkrétnom materiáli zo sociálnej skutočnosti.

Procesy odlišnej socializácie a personalizácie tvoria definičnú podstatu postmodernej spoločnosti, ktorá vlastne zovšeobecňuje jednu z menšinových tendencií modernosti.

Obsahom postmodernej spoločnosti je vlastne zvrat cieľov a spôsobov socializácie v mene otvorených a pluralitných pravidiel.

Autor z viacerých aspektov definuje procesy vedúce od modernej epochy k epoche postmodernej. Štruktúrne zachytáva niekoľko vrstiev procesov sociálneho vývinu a temporálne ich ukotvuje v niekoľkých bodoch, takže môžeme pozorovať rozdiely v stupni modernosti a postmodernosti jednotlivých štruktúr.

Prvá kapitola s príznačným francúzskym názvom *Zvädzanie dvadsaťštyri hodín denne* je venovaná širokej ponuke sociálnych a informačných aktivít, slúžiacich na rôznorodú individualizáciu človeka, na podporu rastu a slobody osobnosti.

Autor berie do úvahy tak širokú informačnú ponuku, ako aj ponuku výrobkov, programov intelektuálneho a emocionálneho rozvoja, komunikačných zručností. Táto až nadmerná možnosť voľby, založená na komplexnom poznaní ľudskej individuality, má rozporuplný vplyv na individualizáciu a nevedie len k pozitívnym tendenciám.

Do filozofie sa dostávajú hodnoty, ktoré poznáme skôr z psychológie, ako sú potreby, očakávania, pohoda, spokojnosť, aby vcelku bezproblémovo splynuli s terminológiou filozofie človeka. Proces personalizácie zasahuje aj výrobný proces a ďalšie bašty modernosti, poriadku a disciplíny, ako je školstvo, médiá, morálka.

Rešpektovanie individua a sakralizácia procesu personalizácie zdôrazňujú potrebu psychologických a humanizujúcich prístupov k človeku.

Druhá a tretia kapitola sú venované podstate zmien v prežívaní jednotlivca a v reflexii sociálnej skutočnosti.

Nástup ľahostajnosti a istej apatie miesto pocitov tragického a frustrácie sprevádzajúcich odklon od tradičných obecných hodnôt, pocitu zmyslu života sa vysvetľuje postmodernou realitou. "Boh je mŕtvý a všetkým je to fuk." Tak znie postmoderná formulácia Nietzscheho nihilistického výkriku. Strata veľkých cieľov, rezignovanie na smerovanie k lepšiemu svetu a dokonalejšiemu človeku nevedli k prehĺbeniu frustrácie, ale k rozšíreniu ľahostajnosti. Naša spoločnosť neuznáva žiadny stred, definitívnu kodifikáciu, iba neustály výber z množstva možností. Jednotlivec si tu ale môže nájsť všetko možné, čo potrebuje k životu, vrátane transcendentálnej ukotvenosti, ale pre seba zostáva stredom vesmíru on sám, jeho individuálny život.

Akokoľvek je autor skeptický k postmodernej koncepcii ľudského života, nemôže nevidieť vznikajúce nové typy správania, "vyznačujúce sa nebyvalou citlivosťou a záujmom o prírodu, duchovno, minulosť, a nové ukotvovanie sa ľudí vo vlastných životoch" (s. 51). Analýza mnohých teórií a koncepcií ľudskej identity verzus logicky sa rozomáhajúci narcizmus s agresívnym, až barbarským vplyvom na verejnú sociabilitu, hypotéza o konci Hobbesovho prirodzeného sveta sú okrem iného obsahom týchto kapitol.

Dve kapitoly sú venované relatívne frekventovanejším problémom vzťahu modernizmu a postmodernizmu ku kultúre. Sú zvláštne tým, že analyzujú konkrétne fenomény, ako sú móda, humor, reklama, sex, a príťažlivé zasa analýzou teoretických a historických súvislostí postmodernej kultúry. Kultúru poníma autor ako jednu z troch rovín štruktúry spoločnosti popri technicko-ekonomickej a politickej rovine, ktorých nerovnomerné zmeny vytvárajú nové druhy napätia v spoločnosti.

Posledná kapitola je venovaná fenoménu násilia. Od analýzy vývinu podôb násilia k desubstancializovaným bezobsažným formám sa autor dostáva ku vzťahu spoločnosti a štátu artikulovanému často práve násilím.

Publikácia je informačne bohatá, inšpiratívne a polemicky spracovaná. Niektoré javy sa črtajú dnes už zreteľnejšie v realite i v reflexii, niektoré časti knihy sú však v našom priestore ešte stále terra incognita.

Jolana Kusá

PhDr. Jolana Kusá, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

EKOLOGICKÉ PROBLÉMY Z POHĽADU ŽIEN

Z. KICZKOVÁ: Príroda: vzor žena!? Hľadanie alternatív v ekofeminizme. Bratislava, Aspekt 1998, 175 s.

V našom každodennom živote sa neustále stretávame v rôznych formách - či už v rovine bežného života, alebo na stránkach médií - s problémom znečisťovania životného prostredia a nutnosti jeho ochrany. Upozorňujú nás na znečisťovanie vodných tokov, pôdy, vypúšťanie škodlivých plynov do ovzdušia, poškodzovanie ozónovej vrstvy atď. Možnosti riešenia ekologických problémov sú nielen predmetom pozornosti odborníkov z rôznych oblastí, ale čoraz viac sa o ich riešenie zaujíma aj verejnosť. K tejto problematike vychádzajú desiatky odborných aj populárnych článkov. V tomto smere treba privítať prácu Z. Kiczkovej *Príroda: vzor žena!? Hľadanie alternatív v ekofeminizme*. Je to pôvodná práca slovenskej autorky - doteraz sme boli zvyknutí len na preklady cudzojazyčných prác - o možných východiskách riešenia ekologických problémov. Špeciálne sa venuje ideovému pozadiu, ktoré vlastne formuje a ovplyvňuje náš prístup k svetu, náš svet hodnôt, ktorý potom určuje náš praktický postoj k svetu.

Autorka analyzuje rôzne prístupy k svetu, ktoré sa vyvíjali v dejinách - od antiky po súčasnosť - a hľadá východisko a orientáciu pre "novú filozofiu", aby sme mohli trvale udržateľne žiť na tomto svete. Autorka práce patrí k slovenským filozofkám, ktoré ako prvé na Slovensku upozornili na podnetnosť ekofeministického myslenia pri úvahách o tom, aké by vlastne malo byť filozofické pozadie nášho vzťahu k prírode a k svetu vôbec. Vychádza z predpokladu, že pri konceptualizácii pojmu prírody treba vziať do úvahy, kto, ako a s akým cieľom prírodu konštruuje. Na základe analógie medzi chápaním ženy a prírody odкрýva súvislosti medzi určitým spôsobom videnia sveta a patriarchálnou štruktúrou spoločnosti. Podľa autorky naše vzťahy k svetu sú vyjadrené v patriarchálnom jazyku. Problém prírody je v novovekej filozofii bral prevažne ako problém jej poznávania a poznanie novoveká veda i filozofia chápali ako prípravu na